

PRILOG ŽIVOTOPISU PRAVAŠA DR. JURJA ŽERJAVIĆA ŽUPNIKA U MARIJI BISTRICI (1874.-1910.)

Jasna TURKALJ, Zagreb

Pitanje sudjelovanja i uloge katoličkog svećenstva u pravaškom pokretu 80-ih godina 19. stoljeća nedovoljno je istražena tema, premda se pristajanje svećenstva uz pravašku misao Ante Starčevića može pratiti od povratka pravaša na političku scenu 1878., a posebno od početka 1880-ih godina, kada se Stranka prava pretvara u vodeću političku snagu na području Banske Hrvatske i s njom 1881. sjedinjene Vojne krajine. U tom kontekstu posebno mjesto pripada svećenicima, župnicima i kapelanima Hrvatskog zagorja koji su, sudeći po podacima iz arhivske građe kao i onodobnoga režimskog i oporbenog političkog tiska, imali važnu ulogu u širenju pravaških ideja među zagorskim pukom. Tome krugu pravaški opredijeljenih svećenika pripadao je i dr. Juraj Žerjavić, župnik u Mariji Bistrici, čije se pravaško političko opredjeljenje može pratiti od 1884. kada je na izborima za Hrvatski sabor glasovao za kandidata Stranke prava, preko 1886., kada polaže kauciju za pravaško političko glasilo »Hrvatska« do izbora 1887. i njegove uloge u poznatoj aferi s 30 mandata ponuđenih pravašima za suradnju s režimskom Narodnom strankom protiv izborne koalicije oporbenih stranaka.

KLJUČNE RIJEČI: *Hrvatska, politička povijest, 19. stoljeće, Stranka prava, Juraj Žerjavić.*

»Poglavita zadaća i svrha stranke prava jest: podučiti narod hrvatski, da se probudi i osvesti, da za sebe radi, da traži i čuva svoje, da poštuje tuđe; da se zanima za stanje svoje hrvatske domovine i da pristane uz njezine branioc; da brani svoju kuću i da ne ostane bez košulje; da ne tegli svakomu tko hoće; da se ne daje muzti i naganjati od svakoga; da se ne daje po vjeri dieliti. Sve ovo ne samo da se ne protivi, nego se upravo divno slaže sa kršćanskom naukom: 'Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe.'«

»Hrvatsko svećenstvo i stranka prava«¹, *Sloboda*, 30. 1.1886./24.

¹ Ispod članka nalazi se napomena Uredništva: »Ovaj članak potiče iz pera jednoga od najodličnijih hrv. svećenika.«

Od početka 1880-ih godina Stranka prava od male »sekte« istomišljenika iz vremena prije ustanka u Rakovici 1871. prerasta u narodni pokret sa širokom bazom sljedbenika, u čijoj će društvenoj strukturi s vremenom sve važnije mjesto pripadati i katoličkom svećenstvu.² Već od saborskih izbora 1878.,³ Stranka prava među petoricom svojih zastupnika u Hrvatskom saboru ima i jednog svećenika,⁴ a izvori o izbornim kampanjama 1881., 1883. na bivšem krajiškom području te posebno 1884. bilježe sve veći priliv svećenika u pravaške redove, usprkos stalnom pritisku i prijetnjama nadbiskupa zagrebačkog Josipa kardinala Mihalovića.⁵ Godine 1881. Stranka prava među 24 svoja kandidata na saborskim izborima ima 4 svećenika, od kojih je jedan izabran,⁶ a 1883. u bivšoj Krajini od dvojice kandidiranih župnika također je izabran jedan.⁷ Godine 1884., dakle u vrijeme kada se pravaški

² Katastrofalan položaj širih slojeva hrvatskog stanovništva, uzrokovan gubitkom gospodarske i financijske samostalnosti Banske Hrvatske temeljem Nagodbe 1868., stalni nasrtaji mađarskih vladajućih čimbenika, osobito od imenovanja Kálmána Tisze 1875. za ministra predsjednika, na hrvatsku autonomiju, tonjenje Narodne stranke u oportunistički i unionizam te nepostojanje jake opozicijske stranke koja bi izrazila opće nezadovoljstvo i ogorčenje postojećim stanjem – stvaraju uvjete na samo za povratak Stranke prava u politički život od sredine 1870-ih godina već i za njezino pretvaranje u vodeću političku snagu u Banskoj Hrvatskoj i s njom 1881. sjedinjenoj Vojnoj krajini. I nakon obnavljanja svoje političke djelatnosti Stranka prava kao svoj cilj ističe stvaranje samostalne hrvatske države izvan Austro-Ugarske Monarhije, što njezinoj politici daje »veleizdajnički« pečat.

³ Izbori za Hrvatski sabor 1878. bili su prvi konkretan pokazatelj obnove i vraćanja Stranke prava u politički život Banske Hrvatske. Pravaši su postavili svoje kandidate u deset izbornih kotareva, a u pet su ostvarili izbornu pobjedu, što se može smatrati velikim uspjehom koji još više dobiva na težini ako se uzme u obzir da je 1878. u Sabor izabrano tek desetak oporbenjaka.

⁴ Na području Bjelovarske županije, koja je nastala ukidanjem Varaždinske krajine, u izbornom kotaru s biralištem u Garešnici za zastupnika u Hrvatskom saboru izabran je Pavao Brantner, župnik u Hercegovcu. Pavao Brantner rođen je u Capragu 1842., za svećenika je zaređen 1865., 1870. postavljen je za župnika u Hercegovcu, a umro je 1916. godine (Naši dopisi, *Obzor*, 18. 9. 1878./214; Nadbiskupski arhiv u Zagrebu (NAZ), Knjiga preminulih svećenika Nadbiskupije zagrebačke, 1912.-1977. [Matica II., 1912.-1977.], str. 19; Katolički list, 7. 9. 1916./36 [Nekrolog]).

⁵ O izborima za Hrvatski sabor 1878.-1887., kandidatima, predizbornim aktivnostima, tijeku i rezultatima te političkoj aktivnosti katoličkog svećenstva u korist Stranke prava opširnije vidi: Jasna TURKALJ, *Nositeљи pravaške misli 80-ih godina 19. stoljeća* (neobjavljen doktorski rad), Zagreb, 2002., str. 54-66, 162-207, 313-366, 434-462.

⁶ Pavao Brantner je 1881. po drugi put izabran u garešničkome izbornom kotaru. Od petorice katoličkih svećenika izabranih za saborske zastupnike trojica su pripadala opoziciji, Gjuro Matosović i Josip Zorić bili su »neodvišnjaci« a Brantner pravaš. Da bi ih uklonio iz Sabora, Mihalović im je želio uskratiti »absentiae veniam«, odnosno pravo napuštanja župe u vrijeme saborskih zasjedanja, a Brantneru je povrh toga na vladin zahtjev uputio prezidijalni dopis u vezi s njegovim potpisom na izbornom proglasu Stranke prava. Oko slučaja Brantner razvila se prava afera, a pravaški zastupnik obratio se na biskupa Josipa Jurja Strossmayera moleći ga da urgira kod Svete Stolice protiv nadbiskupa, koji mu sprječava odlazak na saborska zasjedanja. Strossmayer je pisao papinskom nunciju kardinalu Serafinu Vannutelliju ističući, između ostalog, da bi zagrebačkom ordinarijatu trebalo naložiti da svim časnim svećenicima, bez obzira na političko opredjeljenje, dade takvo dopuštenje »samo ako ima nade da će braniti prava i slobodu Katoličke crkve«. Strossmayer naglašava da su obje opozicijske stranke u Hrvatskoj katoličke te da je ona »žešća«, dakle pravaši, na nedavnim saborskim sjednicama »na posve izvrstan i pohvalan način« branila Katoličku crkvu i svećenstvo. Dok su neodvišnjački svećenici ubrzo počeli sudjelovati u radu Sabora (Matosović od listopada 1881., a Zorić od ožujka 1882.), pravaš Brantner se u sabornici pojavljuje tek u prosincu 1883. godine. Vidi: J. TURKALJ, *nav. dj.* str. 202-204.

⁷ U izbornom kotaru s biralištem u Oriovcu izabran je golemom većinom glasova Makso Lončarević, župnik u Dubočcu, rođen 1843. u Batrini, za svećenika zaređen 1869., umro 1896. Uoči izbora Mihalović je 18. ožujka 1883. uputio pismo oriovačkom podarhidakonu Pavlu Frišu naloživši mu da obavijesti Lončarevića kako, ako i bude izabran, nikada neće dobiti dozvolu da napusti župu (NAZ, Matica umrlih svećenika Zagrebačke [nad]biskupije, 1788.-1911. [Matica I., 1788.-1911.], str. 220; J. TURKALJ, *nav. dj.* str. 227).

pokret nalazi na vrhuncu, među 42 pravaška kandidata bilo je 11 župnika, što znači da su u profesionalnoj strukturi kandidata Stranke prava nakon odvjetnika (12) bili najzastupljenija profesija. Od 11 kandidiranih izabrana su dvojica, a na naknadnim izborima u travnju 1885. i treći.⁸ Već i ovi sumarni podaci pokazuju znatnu zastupljenost katoličkog svećenstva među članovima Stranke prava, dok predizborne kampanje i sam tijek izbora na pojedinim biralištima otkrivaju niz pravaških sljedbenika među župnicima i kapelanima, koji svoje političko opredjeljenje pokazuju agitacijom i glasovanjem za kandidata Stranke prava. U tom kontekstu potrebno je napomenuti da svećenstvo Senjsko-modruške ili Krbavske biskupije već na početku 1880-ih mahom pristaje uz pravaštvo, dok su na području Zagrebačke nadbiskupije uočljive razlike u pojedinim dijelovima s obzirom na sljedbenike Stranke prava iz redova katoličkog svećenstva.

Budući da se ovaj rad bavi političkim djelovanjem dr. Jurja Žerjavića, župnika u Mariji Bistrici, potrebno je uvodno nešto reći o političkom opredjeljenju zagorskog svećenstva početkom 1880-ih godina. Velika pozornost koju su crkvena i svjetovna vlast poklanjale političkim aktivnostima katoličkog svećenstva tijekom predizbornih kampanja i izbora omogućuje nam da tragom službenih izvještaja otkrijemo pravaške pristaše među svećenicima u Hrvatskom zagorju. Za razliku od područja Zlatarske podžupanije, gdje je svećenstvo prema službenim izvještajima⁹ većinom pristajalo uz Neodvisnu narodnu stranku¹⁰, u Krapinskotopličkoj se tijekom predizborne kampanje 1881. pokazalo da su župnici i kapelani više naklonjeni Stranci prava, štoviše da ona upravo među njima ima vrlo agilne agitatore. Posebno je podžupan krapinskotoplički Hinko Francisci u svojim izvještajima¹¹ isticao župnika u Selima i podarhiđakona kotara taborskog Franju Folnegovića¹², strica pravaškog prvaka Frana Folnegovića,¹³ njegova kapelana Antu Žugčiča, tuheljskog žu-

⁸ Godine 1884. izabran je ponovno Makso Lončarević u oriovačkome izbornom kotaru, a župnik radobojski Ivan Šimek u izbornom kotaru s biralištem u Varaždinskim Toplicama (*Sloboda*, 16. 9. 1884.). I. Šimek rođen je 1850. u Varaždinskim Toplicama, a za svećenika je zaređen 1873. godine. Kapelan u Jastrebarskom bio je do 1879., kada je postao župnik u Radoboju. Zbog bolesti umirovljen je 1895. Umro je 1915. (NAZ, Matica II, 1912.-1977., str. 14; Katolički list, 13. 5. 1915./19 [Nekrolog]).

Godine 1885. u izbornom kotaru s biralištem u Petrinji izabran je Slavoljub (Eduard) Jelušić, župnik iz Gora (*Sloboda*, 20. 4. 1885.). S. Jelušić rođen je u Zagrebu 1836., a za svećenika je zaređen 1861. Umro je 1896. (NAZ, Matica I., 1788.-1911., str. 219).

⁹ Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (HDA), Predsjedništvo zemaljske vlade (PRZV), kut. 169., 6-75-881/2562-881.

¹⁰ Neodvisna narodna stranka nastala je kada je 1880., nakon dužeg razdoblja unutarstranačkih sukoba, došlo do konačnog raskola Narodne stranke, i to zbog »Davidove škole«. Kao stranka umjerene opozicije, Neodvisna narodna stranka u svom je programu istaknula zahtjev za izmjenu Nagodbe iz 1868. zakonitim putem, proširenjem autonomije i postizanjem cjelokupnosti hrvatskih zemalja. Opširnije vidi: Mirjana GROSS, Agneza SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu: društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*, Zagreb, 1992., str. 465-471; Jaroslav ŠIDAK, Mirjana GROSS, Igor KARAMAN, Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860.-1914.*, Zagreb, 1968., str. 99.

¹¹ HDA, PRZV, kut. 169., 6-75-861/ 1580-881; 2818-881. O političkoj aktivnosti navedenih svećenika opširnije vidi u: J. TURKALJ, *nav. dj.*, str. 183-186, 188.

¹² Franjo Folnegović, rođen 1817. u Čučerju, za svećenika je zaređen 1841. Umro je 1885. (NAZ, Matica I., 1788.-1911., str. 192; Schematismus cleri Archi-dioecesis zagrebiensis 1873., str. 259).

¹³ Fran Folnegović je rođen u Slanovcu 1848. (umro 1903. u Zagrebu). Otac mu je bio upravitelj sesvetske općine, a oba strica, Franjo i Nikola, katolički svećenici. Među pravaše stupio je Fran Folnegović 1866., a 1875. izabran je prvi put za saborskog zastupnika. Godine 1878., 1881. i 1884. u Sabor ga biraju senjski izbornici,

pnika Vilima Sorga¹⁴, a u pregradskom kotaru župnike Stjepana Haraminčića¹⁵ u Kostelu i Josipa Jecmana¹⁶ u Malom Taboru te umirovljenog župnika Andriju Leskovara¹⁷. Među stalnim posjetiteljima kuće Gjura baruna Rukavine u Belcu,¹⁸ koji je smatran glavnim širiteljem pravaških ideja u Zagorju, bio je i Ivan Rukavina¹⁹, župnik iz Krapinskih Toplica,²⁰ čiji je župni dvor tijekom 80-ih smatran glavnim stjecištem »Starčevićanske klike«.²¹ Iz redova zagorskog svećenstva bio je i župnik u Radoboju Ivan Šimek, kandidat Stranke prava 1881. u izbornom kotaru s biralištem u Varaždinskim Toplicama. Usprkos tome što je nadbiskup Mihalović naređivao provođenje istraga, premještanja ili uskraćivanje pomoći opozicijskim, posebno pravaški opredijeljenim, župnicima i kapelanima, Stranka prava je i u sljedećim godinama stjecala pristaše među zagorskim svećenstvom. Pravaško političko glasilo *Sloboda*²² 1883. ističe da su upravo zaslugom svećenstva pravaške ideje u Zagorju uhvatile »najdublje korijene«.²³ Po svemu sudeći, među svećenicima pravaške političke orijentacije nalazio se, prema zasad dostupnim podacima, od 1884. godine i župnik u Mariji Bistrici dr. Juraj Žerjavić.

Dr. Juraj Žerjavić rođen je u Zlataru 13. travnja 1842. od oca Andrije i majke Josipe pl. Kállay. Na krštenju su mu kumovali Ivan Knauz i Terezija pl. Bogathy. Nakon pučke škole, koju je završio u Zlataru, pohađao je gimnaziju u Zagrebu.²⁴ Po završetku gimnazije

a potom izborni kotar s biralištem na Švarči. Bio je jedan od najagilnijih pravaških prvaka 1880-ih, a zbog svog načina političkog djelovanja, tj. taktiziranja i spremnosti na pregovore s drugim strankama, nazvan je glavnim »diplomatom« Stranke prava (S. MATKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 19-21; »Fran Folnegović – prigodom 25-godišnjice njegove smrti, *Obzor*, 22. 7. 1928./195).

¹⁴ Vilim Sorg rođen je u Zagrebu 1826. Za svećenika je zaređen 1848., a od 1850. tuheljski je župnik. Tu je ostao do smrti 1891. (Andrija LUKINOVIĆ, *Župa Tuhelj, Tuhelj*, 1992., str. 110, 112). Za župnika Sorga *Pozor* je tvrdio da je pristaša Neodvisne narodne stranke (16. 9. 1881./1), dok su ga režimske *Narodne Novine* navodile kao pristašu Stranke prava (12. 9. 1881./207).

¹⁵ Stjepan Haraminčić, rođen 1834. u Zagrebu, za svećenika je zaređen 1864. Umro je 1900. (NAZ, Matica I., 1788.-1911., str. 233).

¹⁶ Josip Jecman, rođen 1842. u Samoboru, zaređen je 1867. godine. Umro je 1925. (NAZ, Matica II., 1912.-1977., str. 52).

¹⁷ Andrija Leskovar, rođen je u Zagrebu 1824., a zaređen je 1847. Kao umirovljeni župnik vukmanički umro je 1888. (NAZ, Matica I., 1788.-1911., str. 200; Schematismus cleri Archi-dioecesis zagrebiensis 1873., str. 264).

¹⁸ Pravaški prvak, dugogodišnji predsjednik Kluba Stranke prava, saborski zastupnik i veleposjednik Gjuro barun Rukavina rođen je 1834., a umro 1915. (*Hrvatska*, 3. 1. 1916./1251[Nekrolog]).

¹⁹ Ivan Rukavina rođen je 1841. godine u ličkom Pazarištu. Škole je završio u Zagrebu, a zaređen je 1868. godine. Bio je kapelan u Taborskom i Voći te upravitelj župe u Prišlinu i Pregradi. Godine 1873. postavljen je za župnika u Krapinskim Toplicama. Umro je 1909. (NAZ, Matica I., 1788.-1911., str. 258).

²⁰ HDA, PRZV, kut 169, 6-75-881/1810-881.

²¹ NAZ, Prezidijal Mihalovića, 13/887.

²² *Sloboda, list za politiku i narodne interese* počela je izlaziti na Sušaku 1. rujna 1878. Izlazila je tri puta tjedno, odnosno srijedom, petkom i nedjeljom. Nakon travanjskih izbora u bivšoj Krajini 1883. i porasta broja pravaških zastupnika u Saboru te vjetra u leđa koji je pravaški pokret dobio Narodnim pokretom 1883., *Sloboda* se iz Primorja, »predgrađa« Hrvatske, seli u Zagreb da bi u »proširenom djelokrugu što uspješnije krčili put do slobode i jedinstva Hrvatah« (Poziv na pretplatu, *Sloboda*, 7. 12. 1883./146). Od 2. siječnja 1884. *Sloboda* u Zagrebu izlazi kao dnevnik, dakle svaki dan osim nedjeljom i praznikom.

²³ Zagorsko svećenstvo, *Sloboda*, 24. 6. 1883./75.

²⁴ Dr. Josip BUTORAC u: *Marija Bistrica 1209-1996; Povijest župe i prošteništa*, Marija Bistrica, 1996., str. 83. navodi da je Žerjavić gimnaziju pohađao u Varaždinu, Požegi i Zagrebu.

poslao ga je nadbiskup Juraj Haulik u Rim, gdje je kao pitomac Germanicumuma od 1862. do 1869. studirao na Gregoriani te završio filozofiju i bogoslovlje i bio promaknut na čast doktora filozofije. Za svećenika je zaređen 7. srpnja 1868., a kad se vratio iz Rima 9. svibnja 1869. namješten je za kapelana u župi sv. Petra u Zagrebu i nadstojnika u nadbiskupskom oranotrofiju. Od 1871. bio je i profesor na Klasičnoj gimnaziji, gdje je predavao latinski, hrvatski, njemački te povijest i zemljopis. Osim toga napisao je dr. J. Žerjavić i više znanstvenih radova: 1870. *O postanku čovječje duše, Nepogrešljivost papina i Placetum regium* te *Čovjek majmun* 1872.-1873. u dva sveska. Pisao je i za *Katolički List*. Nakon smrti župnika Mirka Tumpića, a na prijedlog barunice Klotilde Hellenbach rođ. pl. Jelačić, nadbiskup Mihalović je Žerjavića 1874. godine imenovao župnikom u Mariji Bistrici.²⁵ Među brojnim djelima mladog župnika svakako je najvažnije proširenje i obnavljanje župne crkve u Mariji Bistrici prema nacrtu bečkog arhitekta Schmidta, a pod nadzorom njegova učenika Hermana Bolléa između 1879. i 1882. godine. Djelomično izgrađena na starim temeljima, crkva je proširena u neorenesansnom stilu, podignute su nove arkade, a župni dvor je proširen.²⁶ Slikara koji će crkvu ukrasiti prema njegovu istančanom ukusu pronašao je Žerjavić u Ferdi Quiquerezu, čije su slike u Mariji Bistrici onodobni kritičari popratili pohvalama uvrštavajući ih u njegove najbolje radove.²⁷ Godinu dana nakon posvećenja oltara župne crkve začasni prisjednik Duhovnog stola i župnik u Mariji Bistrici dr. Juraj Žerjavić imenovan je 1884. godine »redovitim podarcidjakonom kotara Stubičkog«.²⁸

Dr. Juraj Žerjavić bio je jedan od uglednijih i utjecajnijih pravaša 90-ih godina 19. stoljeća.²⁹ Njegova se politička djelatnost u domaćoj historiografiji i spominje uglavnom od 1890. godine,³⁰ kada je već pripadao užem krugu stranačkih prvaka, što je vidljivo iz podatka da je 10. prosinca 1890. bio među članovima Stranke prava koji su, prema podacima iz klupskog zapisnika, potvrdili ulazak Josipa Franka³¹ u stranku.³² Istaknuti položaj koji je 1890. zauzimao u Stranci prava, nameće ujedno i pitanje: Kada Žerjavić pristaje uz

²⁵ ISTI, str. 83-84; Vjekoslav NORŠIĆ, *Povijest župe Bl. Dj. Marije u Zlataru*, Zagreb, 1942., str. 115-117; Fran PLEVNJAK, *Prilozi za kulturnu povijest svećenstva hrvatskog*, Zagreb, 1910., str. 476-477.

²⁶ Mijo KORADE, »Sveta Stolica i kršćanska Hrvatska«, *Bit ćete mi svjedoci: Ivan Pavao II. ponovno u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998., str. 38.

²⁷ Antonija K. CVIJUĆ, »Ferdo Quiquerez (17. III. 1845-12. I. 1893.)«, *Hrvatsko Kolo*, knj. XII., Zagreb, 1931., str. 137-138.

²⁸ Domaće vijesti, *Sloboda*, 16. 5. 1884./112.

²⁹ Nakon raskola Stranke prava 1895., dr. Juraj Žerjavić ostaje uz maticu Stranke prava, tj. domovinaše (naziv dobili po dnevniku *Hrvatska Domovina*).

³⁰ Mirjana GROSS, *Izvorno pravaštvo: ideologija, agitacija, pokret*, Zagreb, 2000., str. 530-531, 612, 750, 779, 822-824; S. MATKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 34, 37, 58, 71, 87, 200, 250, 293.

³¹ Josip Frank, odvjetnik i političar, rođen je 1844. u Osijeku (umro 1911.). Na Pravnom fakultetu Bečkog sveučilišta doktorirao je 1868., a u Hrvatsku se vratio dok su se još osjećale posljedice rakovičkog ustanka i progona pravaša. Uključio se u politički život, bavio se izdavanjem novina i poduzetništvom. Osamdesetih godina 19. st. njegova politička karijera počinje se povezivati sa Strankom prava, čiji je član postao 1890. godine. Uz konkretne razlike u političkim razmišljanjima, Frankove težnje za vodstvom velikim su dijelom pridonijele raskolu Stranke prava. Čista stranka prava, kojoj je Frank bio vođa, osnovana je koncem 1895. (S. MATKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 23-36, 341).

³² S. MATKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 34.

pravaštvo? Na osnovi arhivske građe i stranačkog tiska može se zaključiti da je dr. Juraj Žerjavić krajem osamdesetih, kada je, kako se dosad smatralo, pristupio Stranci prava,³³ imao iza sebe već višegodišnji pravaški »staž«.

U Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu nalazi se više dokumenata koji ne samo da govore o pristajanju dr. Jurja Žerjavića uz pravaše 1884. godine već ga otkrivaju u ulozi koju je u Stranci prava i pravaškom novinstvu prije Rakovice 1871. imao kotarski sudac i zagorski vlastelin Edo Halper, koji je 1869. godine financijskom pomoći spriječio da Stranka prava ostane bez svog političkog glasila.³⁴ Godine 1886. kauciju za izdavanje pravaškoga političkog glasila *Hrvatska* položio je župnik u Mariji Bistrici dr. Juraj Žerjavić.

Sveopći progon pravaša, koji je ban Károly Khuen-Héderváry³⁵ pokrenuo nakon što je Stranka prava na izborima za Hrvatski sabor 1884. ostvarila izvanredan uspjeh osvojivši 24 zastupnička mandata, teško je pogodio i pravaški tisak. Zapljene, novčane globe, sudski progoni i zatvaranja urednika i suradnika pravaških glasila postali su redovita pojava. Uvodni članak prvog broja *Slobode* u 1886. godini nosi znakovit naslov »Sloboda štampe u Hrvatskoj«. Naglašavajući značenje slobode štampe, pisac članka ističe da je uredništvo pravaškoga političkog glasila cijelu prošlu godinu ulagalo velike napore da zadovolji s jedne strane državnom odvetništvu, a s druge da udovolji zadaći štampe. Usprkos tome bilo je 1885., po »površnom računu«, zaplijenjeno 65 *Slobodinih* članaka i vijesti, od čega 27 zbog prijestupa bunjenja i zločina smetnje javnoga mira. Opasnost u kojoj se *Sloboda* našla nakon osude Josipa Gržanića³⁶ i Davida Starčevića³⁷ zbog zbivanja na saborskoj sjednici 5. listopada 1885.,³⁸ a potom i zatvaranja Ivana Krajača, vlasnika i nakladnika

³³ M. GROSS, *nav. dj.*, str. 612.

³⁴ Opširnije vidi: Milutin NEHAJEV, *Rakovica: o 125. godišnjici smrti Eugena Kvaternika i 125. godišnjici rakovičke bune*, Pretisak, Karlovac, 1996., str. 157-160; Agneza SZABO, *Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860.-1873.*, I, Zagreb, 1987., str. 110; M. GROSS, *nav. dj.*, str. 264.

³⁵ Vladar je ručnim pismom 1. prosinca 1883. Khuena imenovao hrvatskim banom i povjerenikom za Krajinu. Već u svome prvom govoru u Hrvatskom saboru 17. prosinca 1883. Khuen je jasno izjavio da dužnost osjeća samo prema mađarskoj vladi, čije povjerenje uživa i čije će naloge izvršavati, te da se ne smatra odgovornim Hrvatskom saboru, štoviše, ako ga većina ne podrži, vladat će bez njega.

³⁶ Josip Gržanić, pravnik i vođa senjskih pravaša, rođen je u Senju 1844. (umro u Gospiću 1907.). Kao pravaš deklarirao se još tijekom studija na Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu, a nakon povratka u rodni Senj umnogome je pridonio širenju pravaške misli među senjskim građanstvom. Saborskim zastupnikom postao je 1885. nakon izbora u Ivaničgradu. (Josip GRŽANIĆ, *Hrvatsko pravo*, 19. 11. 1907./3601; 20. 11. 1907./3602; Krajnja ljevica u Senju, *Narodne Novine*, 9. 9. 1881./205; Mira KOLAR, »Senjanin Josip Gržanić, pravaški političar, u obnovi Senja i Hrvatske«, *Senjski zbornik*, Senj, 1995., str. 267-275).

³⁷ David Starčević, pravnik i političar koji je 1880-ih s pravom ponio naziv pravaškog »tribuna« i stranačkog vođe s najvećim utjecajem u narodu, rođio se 1840. u ličkom selu Žitnik (umro 1908.). Tijekom 1880-ih u Hrvatskom saboru ističe se kao najžešći kritičar režima, zbog čega je često opominjan i isključivan sa saborskih sjednica. Njegova beskompromisna borba protiv Khuenova režima donijela mu je 1887. dvije godine lepglavске tamnice, gubitak doktorata i prava odvetništva (*Hrvatska Sloboda*, 19. 11. 1908./172, 20. 11. 1908./173; 21. 11. 1908./174; 23. 11. 1908./175 [Serija članaka u povodu smrti D. Starčevića]).

³⁸ O tijeku tzv. arhivske afere, zbivanjima u sabornici na sjednici 5. listopada 1885., kada je došlo i do famoznog udarca nogom, te presudama D. Starčeviću i J. Gržaniću 18. prosinca 1885. opširnije vidi: M. GROSS, *nav. dj.*, str. 488-502; J. TURKALJ, *nav. dj.*, str. 402-419; Glavna razprava proti nar. zastupnikom D. Starčeviću, J. Gržaniću i E. Kumičiću pred kr. sudbenim stolom u Zagrebu dne. 15. i sljedećih danah prosinca 1885. (Preštampano iz »Slobode«), Zagreb, 1886.

Slobode, 31. prosinca 1885. zbog tiskovnog prekršaja od prije dvije godine, potaknula je uredništvo da 30. siječnja 1886. uputi svojim čitateljima Obavijest kojom najavljuje da iz razloga »kojih nećemo ovdje napominjati« *Sloboda* prestaje izlaziti. Očito zbog realne opasnosti da *Sloboda* bude zabranjena, listu je promijenjeno ime te se u navedenoj Obavijesti ističe da će od 1. veljače 1886. isti nakladnik i ista tiskara izdavati dnevnik *Hrvatska* kao organ Stranke prava. Za list čije uredništvo već u najavi apelira na »materijalnu pomoć svih otačbenikah«, jer pravaški organ ni od kuda nema novčane pomoći, osim one od svojih pretplatnika,³⁹ polaganje kaucije u iznosu od 4 000 forinti bez sumnje nije bilo mali problem.⁴⁰ Položio ju je dr. Juraj Žerjavić, privukavši time veliku pozornost kr. državnog odvjetništva u Zagrebu, kr. državnog nadodvjetnika dr. Aleksandra pl. Rakodczaya, a naravno i bana Khuena i zagrebačkog nadbiskupa Josipa Mihalovića. Posljedica je bila pokretanje istrage o političkim stavovima i djelovanju župnika jedne od najbogatijih župa u Hrvatskoj.

U izvještaju kr. državnog nadodvjetništva, koji je po pitanju polaganja kaucije za pravaško glasilo upućen Vladi 29. svibnja 1886., ističe se da *Hrvatska* širi za državu pogibeljne ideje, pa bi stoga trebalo disciplinski djelovati protiv župnika koji ne samo da je pristaša Stranke prava već tu stranku i njezin organ i novčano podupire. Uz navedeni izvještaj priložen je i izvještaj državnog odvjetništva u Zagrebu od 28. svibnja 1886., kojim se dokazuje da je Žerjavić doista položio jamčevinu za pravaško glasilo jer se »njegove uložnice« Prve hrvatske štedionice u Zagrebu, položene u tu svrhu nalaze u pologu kod kr. poreznog ureda u Zagrebu, i to »knjižica br. 44,572..... 2000 for., knjižica br. 45,118 500 for., knjižica br. 45,664 1500 for.«⁴¹ Nakon što je 30. svibnja obaviješten o Žerjavićevu postupku, nadbiskup zagrebački Mihalović pozvao je župnika iz Marije Bistrice u Zagreb na odgovornost. Dana 30. lipnja 1886. obavijestio je bana Khuena o rezultatima svog razgovora sa Žerjavićem. Mihalović piše Khuenu da mu je Žerjavić na razgovoru u Zagrebu priznao da je barun Rukavina od njega tražio zajam te da mu je on u nedostatku gotova novca dao na tri mjeseca štedioničke knjižice, ali da pritom nije znao za što će ih Rukavina upotrijebiti. Tek kasnije, tvrdio je Žerjavić, rekao mu je barun Rukavina da je te knjižice položio kao jamčevinu za časopis *Hrvatska*. Dr. Žerjavić je obećao Mihaloviću da će nakon tri mjeseca, ako ih ne dobije prije, te knjižice zahtijevati od baruna Rukavine, to više što mu je taj novac upravo sada potreban za gradnju kuće.⁴² Nadbiskup iznosi još jedan važan podatak vezan za političko opredjeljenje župnika Žerjavića u vrijeme izbora za Hrvatski sabor 1884. godine, kada je u izbornom kotaru s biralištem u Zlataru, a kojem je pripadala i Marija Bistrica, saborskim zastupnikom jednoglasno izabran pravaški prvak Gjuro barun Rukavina.⁴³ Opravdavajući se 1886. pred Mihalovićem zbog kaucije za *Hrvatsku*, Žerjavić je svojom riječju jamčio da nije ni u kakvoj

³⁹ »Našim čitaocem«, *Sloboda*, 30. 1. 1886./24.

⁴⁰ Zakonom »o porabi tiska« iz 1875. bilo je utvrđeno da je svaki izdavač dužan položiti jamčevinu za svaki »povremeni tiskopis« koji izlazi više od dvaput mjesečno, pri čemu je njezina visina utvrđena na 4 000 forinti za sve tiskopise koji izlaze više od dvaput tjedno. Vidi: ZAKONI od 17. svibnja 1875. o kaznenom postupku, o porabi tiska, o sastavljanju porotničkih listinah i o postupku u poslovih tiskovnih, Zagreb, 1875., str. 7-8.

⁴¹ HDA, PRZV, kut. 206., 3-2114-1886.

⁴² *Isto*, 3-2114-1866/3017-886.

⁴³ Brzobjavke, *Sloboda*, 19. 9. 1884./214.

vezi sa Strankom prava te da je za njezina pristašu na izborima 1884. glasovao samo zato što je na to bio izložen prijetnjama od pravaških pristaša podhuškanog naroda. Štoviše, da bi se spasio, bio je prisiljen pismenom se potvrdom obvezati »svjetini« koja ga je proganjala da će na predstojećim izborima glasovati za kandidata Stranke prava. Sve je to, tvrdio je Žerjavić, prijavio državnom odvjetništvu. Mihalović, na kraju pisma Khuenu, ističe da je Žerjavića ozbiljno opomenuo te da mu je župnik obećao da nikada neće podržavati stranku koja je protiv vlade. Opomenu je nadbiskup potkrijepio i otvorenom prijetnjom Žerjaviću da bi mu mogao, ako se ne bude držao danog obećanja, oduzeti ne samo naslov kotarskog podarhiđakona već i župu u Mariji Bistrici (vidi: Prilog 1. – Pismo Josipa kardinala Mihalovića banu Khuenu od 30. lipnja 1886.).

Opravdavajući se pred Mihalovićem zbog kaucije za pravaško glasilo, Žerjavić je, čini se, sam potaknuo novu istragu tvrdnjom da je bio od pravaških pristaša prisiljen glasovati za kandidata Stranke prava i da im je u tu svrhu izdao »revers«, što je prijavio državnom odvjetništvu.

Dana 12. srpnja 1886. državno je odvjetništvo dobilo nalog da ispita istinitost Žerjavićevih tvrdnji. Tragom njegovih navoda, pozornost je u istrazi posvećena nemirima u Mariji Bistrici u vrijeme narodnog pokreta 1883., kada su od istaknutih pojedinaca doista iznuđivane izjave, ali je sada trebalo utvrditi, s obzirom na Žerjavićeve tvrdnje, da li su ti nemiri i spomenute izjave imali za svrhu jačanje Stranke prava u tom kraju, odnosno je li im cilj bio osigurati pobjedu pravaškog kandidata na izborima 1884. godine. Kr. državno odvjetništvo u Zagrebu uputilo je dr. A. Rakodczayu dva izvješća. Prvo, 13. srpnja 1886., »u pogledu prijave Dr. Jurja Žerjavića župnika u M. Bistrici o pobuni i nasilju u godini 1883.«, a potom i drugo, 14. srpnja 1886., u »pogledu prijave dr. Jurja Žerjavića iz M. Bistrice« koje se odnosi na vrijeme održavanja izbora za Hrvatski sabor 1884.⁴⁴

Što se tiče zbivanja vezanih uz narodni pokret 1883. u tom kraju, u izvještaju se navodi da »nebijaše glasa tomu, da su te pobune imale svrhu pribaviti stranki pravaških pristašah ili da se osigura izbor kandidata stranke«, pa zato nije ni bilo razloga da pobunjenici traže od bilo koga očitovanja u tom smislu. Štoviše, nigdje nije ni bilo govora »o sakupljanju pristašah za stranku prava ili ob osiguranju saborskog zastupnika te stranke«, već je neposredni uzrok pobune bila vijest da će se svugdje izvjesiti mađarski grbovi te da će doći do povećanja poreza, a izgređnici su tražili od župnika i ostale gospode da potpišu »da nisu Magjari već Hrvati«, navodi se u izvještaju. Sam župnik Žerjavić je kao svjedok na sudu 31. kolovoza 1883. izjavio da je na zahtjev izgređnika potpisao arak »da nije magjaron i da š njima drži«, što je potvrdio i Juraj Forko, tadašnji duhovni pomoćnik. Podnositelj izvještaja od 13. srpnja 1886. zaključuje da je svime što je naveo dokazano da pobuna nije imala za cilj jačanje Stranke prava, a iz toga neupitno slijedi da nitko od izgređnika nije prisilio župnika dr. Jurja Žerjavića na očitovanje da će prilikom izbora glasovati za kandidata Stranke prava. Prema tome, ističe izvjestitelj, župnik nije imao nikakva povoda da u tom smislu podnese prijavu, »a niti ju je faktično i učinio«, premda je to lako mogao, budući da je i sam podnositelj ovog izvješća kao i bivši sudac istražitelj Vladimir Jakopović s njim za vrijeme dužeg boravka u Bistrici često razgovarao.

⁴⁴ HDA, PRZV, kut. 206, 3-2116-1886/3212-886.

I u drugom izvješću, od 14. srpnja 1886., ističe se da nije poznato je li netko od pravaških pristaša za vrijeme izbora 1884. prisilio Žerjavića da »izda revers« kako će glasovati za kandidata Stranke prava, a prijavu o takvom činu župnik dr. Juraj Žerjavić državnom odvjetništvu u Zagrebu nije nikada podnio.

Istodobno s ovom tekla je i istraga o polaganju jamčevine za *Hrvatsku*, a pokazalo se da i po tom pitanju Žerjavić nije bio baš iskren prigodom razgovora s nadbiskupom Mihalovićem. Dok je župnik tvrdio da nije znao u koje će svrhe barun Rukavina upotrijebiti od njega posuđena sredstva, izvještaj od 17. srpnja 1886. upućen državnom nadodvjetniku A. Rakodczayu kazuje drukčije, odnosno opisuje »kako je« Žerjavić položio jamčevinu za pravaško glasilo. Podnositelj izvještaja navodi »da je Dr. Juraj Žerjavić po svom zastupniku, odvjetniku Dru. Hinkoviću⁴⁵ položio jamčevinu za izdavanje povremena časopisa 'Hrvatska' što proizlazi i odatle, što je isti taj njegov zastupnik kao ujedno i zastupnik Gjuro baruna Rukavine u podnesku, podnešenom danas pod br. 3463 ovom državnom odvjetništvu očitovao, da je upitnu jamčevinu položio dr. Juraj Žerjavić, te umolio, da mu se ista povrati, pošto drugu jamčevinu polaže Gjuro barun Rukavina«.⁴⁶

Premda je nadbiskup Mihalović bana Khuena u pismu od 30. lipnja 1886. zamolio da se Žerjavića drži na oku te da ga obavijesti ako bi se što »proturedna« primijetilo i usprkos činjenici da su obje istrage, dakle i ona oko jamčevine za pravašku *Hrvatsku* i ona o razlozima Žerjavićeva glasovanja za Gjuru baruna Rukavinu na izborima 1884., opovrgnula njegov iskaz Mihaloviću, nema podataka da su protiv župnika iz Marije Bistrice primijenjene bilo kakve sankcije. Štoviše, u godinama koje su slijedile marijabinistrički župnik sve je otvorenije istupao kao pristaša Stranke prava, premda je pravaški opredijeljeno katoličko svećenstvo, župnici i kapelani, bilo izloženo snažnom pritisku. Na saborskim izborima 1887. Stranka prava sudjelovala je kao dio izborne koalicije opozicijskih stranaka,⁴⁷ a u zlatarskome izbornom kotaru, koji je prema prosudbama stranačkog vodstva smatran najsigurnijim pravaškim izbornim kotarom u Zagorju, kandidiran je ponovno Gjuro barun Rukavina. S početkom izbornih aktivnosti pozivani su opozicijski raspoloženi župnici i kapelani svako malo na preslušavanja »sad do obč. i kotarskih oblasti, pa na sud ovamo i onamo, te i u Zagreb«.⁴⁸ Na samom biralištu »između bajunetah, između karabinkah i sabljah ulanskih« zastupnikom je sa 78 glasova izabran vladinovac Oskar Kiš, dok je baruna Rukavinu sa osvojenih 66 »samih neodvisnih glasova« posebno podržalo sve svećenstvo, osim župnika u Zlataru Stjepana Mihinića i njegova kapelana, koji nije ni došao na glasovanje.⁴⁹ Pobjedi u zlatarskome izbornom kotaru službene su *Narodne Novine* pridale veliku važnost, odajući posebno priznanje onim izbornicima iz Marije Bistrice koji su

⁴⁵ Hinko Hinković, pravnik, publicist i pravaški političar rodio se 1854. u Vinici (umro 1929. u Zagrebu). Obiteljsko ime Heinrich Moses kroatizirao je u Hinko Hinković i pokrstio se. Godine 1883. i 1884. biran je za saborskog zastupnika. U kolovozu 1886. istupio je iz Stranke prava (*Sisački glas*, 7. 9. 1929./36 [Nekrolog]; *Novosti*, 4. 9. 1929./246 [Nekrolog]).

⁴⁶ HDA, PRZV, kut. 206., 3-2114-1886/3212-886.

⁴⁷ Izbornu koaliciju, nastalu ponajprije iz krajnje potrebe za zajedničkim otporom Khuenovu režimu, činile su: Stranka prava, Neodvisna narodna stranka, Stranka saborskog središta i Srpska samostalna stranka.

⁴⁸ »Sa birališta«, *Hrvatska*, 23. 6. 1887./141.

⁴⁹ *Isto*; »Sa birališta«, *Hrvatska*, 1. 7. 1887./147.

glasovali za vladina kandidata, premda se njihov župnik dr. Žerjavić, i sam nekad pristalica Narodne stranke, »od same obiesti – buduć da mu na Bistrici odveć dobro ide – provrgao u biesna Starčevićanca«. ⁵⁰

Da je dr. J. Žerjavić 1887. utjecajan u Stranci prava, pokazuje i afera koja je u javnosti izbila tijekom ljeta, kada se zaslugom grofova Draškovića⁵¹ proširila vijest da je uoči lipanjskih izbora Nikola Crnković (Czernkovicz), »poznati intimus« bana Khuena ponudio pravašima trideset mandata za suradnju s Narodnom strankom protiv izborne koalicije Neodvisne narodne stranke i Stranke saborskog središta.⁵² U kontekstu ovoga rada potrebno je istaknuti da je Crnković suradnju u tom smislu najprije ponudio upravo župniku u Mariji Bistrici, i to 23. travnja 1887., a potom u svibnju i Franu Folnegoviću. Na Crnkovićeve izjave da to nije učinio u ime Narodne stranke i bana Khuena, već u šali, kao svoje osobno mišljenje, reagirao je Folnegović tvrdnjom da je ponuda bila ozbiljna,⁵³ a u tom smislu izjasnio se i dr. Juraj Žerjavić u pravaškom glasilu *Hrvatska*, koje 13. kolovoza 1887. na prvoj stranici objavljuje njegovo Očitovanje. Žerjavićeve navode o Crnkovićevoj ponudi »vam steklišem« u Očitovanju potvrđuju i svjedoci (vidi: Prilog 2. – Očitovanje). Dakle, 1887. godine, samo godinu dana nakon čvrstih obećanja Mihaloviću i negiranja bilo kakve povezanosti s »prevratnom strankom«, Žerjavićeva veza sa Strankom prava i njezinim prvacima, ponajprije barunom Rukavinom, koji se kao svjedok potpisao i na spomenutu izjavu u *Hrvatskoj*, u službenim krugovima Hrvatske općepoznata je činjenica, koju ni sam župnik niti jednom riječju ne osporava u svom Očitovanju.

Na kraju može se zaključiti da je političko djelovanje pravaša dr. Juraja Žerjavića, zbog kojega je 1892. dospio u zatvor, ali i pet godina kasnije u Hrvatski sabor,⁵⁴ nastavak puta za koji se, prema zasad dostupnim podacima, marijabistrički župnik opredijelio 1884. godine. Njegovo glasovanje za baruna Rukavinu na saborskim izborima u zlatarskom kotaru 1884. može se tumačiti kao sklonost pravaštvu, jer drugih podataka koji bi ukazivali na čvršće veze sa Strankom prava zasad nemamo, no činjenica da je sredinom 1886. bio spreman znatnim materijalnim sredstvima pomoći izlaženje pravaškoga glasila otkriva nam ga kao pravaša čvrstoga političkog opredjeljenja, povezanog sa stranačkim prvacima. Potvrđuju to i zbivanja oko izbora za Hrvatski sabor 1887. godine.

⁵⁰ »Izbori za sabor«, *Narodne Novine*, 24. 6. 1887./142.

⁵¹ Grofovi Ivan i Josip Drašković, prvaci Stranke saborskog središta, tj. Središnje stranke (Centruma), 1885. godine novoustrojene opozicijske stranke u Saboru, s programom potpunog poštivanja Nagodbe i potpunog odstranjivanja dotada počinjenih povreda, tj. povratka nagodbenog zakona njegovoj prvobitnoj čistoći.

⁵² Opširnije vidi: M. GROSS, *nav. dj.*, str. 530-531; *Korespondencija Rački–Strossmayer*, knj. III, uredio Ferdo ŠIŠIĆ, Zagreb, 1930., str. 322.

⁵³ Ljubljana, 1. kolovoza 1887., *Hrvatska*, 2. 8. 1887./174.

⁵⁴ Goran ŽERJAVIĆ, »Dr. Juraj Žerjavić (1842.-1910.-2002.)«, *Marulić, hrvatska književna revija*, Zagreb, 2002., br. 2, str. 268.

PRILOG 1.

Pismo Josipa kardinala Mihalovića, nadbiskupa, Preuzvišenom Gospodinu Dragutinu grofu Khuen-Héderváryu, Banu trojed. karaljevine; Njeg. c. kr. Ap.Velič. prav. tajn. Savjetniku; vitez u reda želj. krune I. raz. i. t. d. od 30. lipnja 1886. (*Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Predsjedništvo zemaljske vlade*, kut. br. 206, 3-2114-886, 3017/Pr. 1886.)

Preuzvišeni Gospodine Bane!

Povodom velecijenjenoga dopisa od 30. svib. t.g. br.2114. Pr. pozvao sam župnika marija-bistričkoga Dra. Žerjavića na odgovornost.

On mi, došav osobno u Zagreb, na savjest svoju izjavi, da je barun Rukavina zatražio od njega zajam, a buduć da nije imao gotovih novaca, da mu je dao, i to na tri samo mjeseca štedioničke neznajući ipak, u koju svrhu te novce treba. Istom kašnje kad je već u posjedu knjižica bio, izjavi mu barun Rukavina, da je iste kao jamčevinu za časopis »Hrvatsku« položio.

Obećao mi je podjednako Dr. Žerjavić, da će upitne knjižice po izminuću trijuh mjesecih, ako ih prije ne bi mogao dobiti, zahtievati od baruna Rukavine, tim većma što mu je taj novac upravo sada za gradnju kuće potreban. Nadalje mi isti župnik poštenom rieči zajamči, da nestoji u nikakovom savezu sa Starčevićanci, pak da je kod posljednjih izborah glasovao za pristašu tako zvane stranke prava jedino zato, što je puk podhuškan po pristaših te stranke formalnu bunu podigao, te pristašom vladine stranke ne samo riečima prietio, nego prietnje i činom izveo.

Toj pogibelji mogao je samo tako izbjeći, što su ga neki umjereniji muževi u svoju sredinu uzeli i kući odveli, a proganjajućoj ga svjetini pismeni reveral morao izdati, da će za kandidata stranke prava glasovati. Taj se reveral još dan danas nalazi kod buntovnikah, premda je to sve za vrieme dojavio kr. državnom odvjetničtvu.

Na ozbiljnu moju opomenu obeća mi napokon, da neće nikada stajati uz stranku vladi protivnu, nego se uopće mirno ponašati tim većma što sam mu zaprietio, da bi u protivnom slučaju ne samo naslov i odlikovanje kotarskoga podarhidjakona, nego i samu župu pogubiti mogao.

Priobćujući to do visokoga znanja umoljavam Preuzvišenost Vašu, da Dra. Žerjavića na oku držati dati, i ako bi se što proturedna opazilo, to mi do znanja staviti blagoizvoli.

U ostalom radostno prihvaćam i ovu zgodu, da Preuzvišenosti Vašoj izrazim najodličnije svoje veleštovanje.

Zagreb dne 30. lipnja 1886.

Josip kard. Mihalović
Nadbiskup

PRILOG 2.

O č i t o v a n j e, *Hrvatska*, 13. kolovoza 1887./184.

Dne. 23. travnja t. g. rekao je meni u mojem vrtu u M. Bistrici g. N. pl. C r n k o v i ć: 'Mi vam steklišem garantiramo 30 do 40 mandatah za sabor pod uvjet da se u svih ostalih kotarih s nami složite proti centrumašem i neodvišnjakom'.

Tu nije nitko drugi bio prisutan.

Zatim rekao mi je kod mog stola: 'Nu pristajete li vi stekliši na to, da vam damo i osiguramo 30 mandatah, ako se s nami složite u svih ostalih kotarih proti centrumašem i neodvišnjakom'.

Tu su i drugi bili prisutni.

U Mariji Bistrici, 12. kolovoza 1887.

Dr. Juraj Žerjavić v. r.

Mi potpisani potvrđujemo, da smo u istinu navedene rieči iz ustijuh g. N i k o l e p l. C r n k o v i ć a čuli, kad ih je kod objeda rekao g. dru. Juraju Žerjaviću.

12. kolovoza 1887.

Julij Nemeć v. r.
Josip Vuković v. r. vlastelin

Zatim na kolodvoru Bistrica-Zlatar rekao mi je g. N i k o l a p l. C r n k o v i ć: 'Nu zar nismo mi generozni, kad vam nudjamo i garantiramo 30 mandatah.' Tu je bio prisutan g. barun Rukavina.

12. kolovoza 1887.

Dr. Juraj Žerjavić v. r.

Gore navedene rieči, koje je g. C r n k o v i ć na kolodvoru Bistrica-Zlatar rekao g. Žerjaviću, ja sam u istinu čuo.

12. kolovoza 1887.

Gjuro barun Rukavina v. r.

*Summary**A CONTRIBUTION TO THE BIOGRAPHY OF DR. JURAJ ŽERJAVIĆ, A PARISH PRIEST
IN MARIJA BISTRICA (1874-1910)*

If one investigates the return of the Party of Right in the political life of Croatia (1878) it is visible that among its members the number of catholic priests had increased from the beginning of 1880's. The election results dating from 1881, 1883 and 1884 can easily support this statement. With no trouble one can notice that among the candidates of the Party of Right there were many of parish priests, as well as that many priest helped in agitation among voters during the elections. In the region of Zagorje these activities among the priest was rather popular, so the priests and chaplains propagated the program among their flock. According to the presently known data, parish priest of Marija Bistrica and sub-deacon of Stubica district dr. Juraj Žerjavić also supported the Party of Right. Although it is known in the historiography that this distinguished parish priest became active in the party only from the 1890's, the data preserved in the State archives of Croatia together with information from the contemporary newspapers suggest that he was well known and active already from the 80's. His engagement in the Party of Right can be followed already from 1884 when he voted for the Party's candidate on the elections for the Croatian Parliament. Similarly, in 1886 he subscribed himself for the Party's political newspapers Hrvatska [Croatia]. Moreover, in 1887 regime newspapers concluded that Žerjavić »became a furious follower of Ante Starčević«. This confirms that his engagement in the Party was not only supportive. By the same token, the affair in the eve of the elections of 1887, when the Party was suggested to collaborate with Khuen's regime in exchange for 30 seats in the Parliament, shows that Žerjavić had a prominent status in the Party of Right already before 90's.

KEY WORDS: *Croatia, political history, 19th century, The Party of Right, Juraj Žerjavić.*